

SKÅLGROPAR vid BERGA och SANDA, Österhaninge socken, Södermanland

Rapport över inventering och dokumentation.

Roger Wikell, Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam.

Redogörelse för skålgropsinventering vid Berga och Sanda

Inventeringsområdet ligger i ett fornlämningsrikt kulturlandskap och är beläget norr om Sanda och nordost om Österhaninge kyrka. Terrängen består här av en till större delen uppodlat område med uppstickande berghällar. Det avgränsas i båda norr och söder av två öst-västliga dalgångar vilkas botten ligger på under 15-metersnivån. Det innebär att de kan ha varit grunda havsvikar under bronsåldern. Inventeringsområdet är cirka 1 x 0,5 km (N – S) stort, se karta. Bronsåldersmiljön fortsätter både mot öster och väster. Hällristningarna i dessa områden har tidigare rapporterats av undertecknade, se referenser nedan.

Undertecknade har genom en rad årtionden inventerat skålgropar i Haninge, främst inom projektet Södermanlands hällristningar (t ex Broström 2002, 2003, Broström, Ihrestam & Wikell 2008). Wikell har särskilt ägnat Haninge ett ingående studium (Wikell 1987, 1988, 1989, 2008, 2014).

Sex skålgropslokaler är tidigare kända inom det aktuella inventeringsområdet, Raä 89:1, 90:1-2, 91:1, 394:1 och 395. Vid vår nyinventering har ytterligare 47 skålgropsförekomster upptäckts. En lokal ligger på granngården Albys mark, men ansluter rumsligt till det inventerade området. De flesta är små med högst 10 skålgropar. Den största förekomsten Raä 90:1 + 2 innehåller 27 gropar och två rännor. Den ligger på en häll i åkermark mitt i området. Raä 91:1 innehåller 15 skålgropar. Anledningen till att så många fler lokaler upptäckts den här gången jämfört med vår inventering på 1980-talet beror främst på två faktorer. För det första: vi har större erfarenhet att hitta skålgropar, och för det andra: vi har aktivt borstat bort mossor och lav samt lyft på torvtäcket. Det ger resultat. När inga fynd hittas läggs mossor och torv tillbaks och efter ett år eller två är vegetationen så gott som återställd. Det är då svårt att se att någon har letat hällristningar i området.

Ett gott källmaterial är en förutsättning för god forskning. Detta, förutom att det är roligt arkeologi att inventera, ser vi som de främsta skälen till våra idoga fältinsatser. Vi har redogjort för våra resultat i en rad rapporter och artiklar. Här följer ett axplock för Österhaninge socken (Broström, Ihrestam & Wikell 2006, 2009a, 2009b, 2010a, 2010b, 2011a, 2011b, Wikell, Broström & Ihrestam 2012, 2015a, 2015b, Wikell & Ihrestam 2008). Denna nya rapport är ytterligare ett tillskott för att förstå bebyggelsens utbredning i Haninge under yngre bronsålder.

Det stora antalet ytor i Berga och Sanda gör området till ett av de hällristningstätaste på Södertörn. Fullt jämförbart med andra rika områden. Man kan bara beklaga att inga bildristningar har hittats. Förmodligen beror det på den stundom hårt vittrade sörmlandsgnejsen som dominerar området. Men resultatet är vackert ändå, och den täta förekomsten av skålgropsytor imponerar. Förmodligen finns det fler skålgropar att upptäcka i kulturlandskapet vid Berga och Sanda.

Södertörn i december 2015

Roger Wikell, Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam

Referenser:

Broström, S-G. 2002. Södermanland – ett okänt hällristningslandskap. I Åkerlund, A. (red). *Kulturell mångfald i Södermanland*. Nyköping. S. 52-57.

Broström, S-G. 2003. *Hällristningar i Södermanlands län*. Nyköping.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2006. *Rapport över inventering och dokumentation av nyupptäckta skålgropar vid Sanda, Österhaninge socken, Södermanland*. Botarkrappport 2006:03. Tumba.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2008. Hällristningar i Södermanlands kalkberg. I Goldhahn, J. (red.). *Gropar och monument. En vänbok till Dag Widholm*. Kalmar Studies in Archaeology IV. Solna. S. 305 – 322.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2009a. *Skålgropar öster om Jordbro*. Botarkrappport 2009:20. Tumba.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2009b. *Skålgropar vid Jordbrogravfältet*. Botarkrappport 2009:29. Tumba.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2010a. *Skålgropar vid Gullringskärret*. Botarkrappport 2010:06. Tumba.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2010b. *Skålgropar vid nya kyrkogården*. Botarkrappport 2010:12. Tumba.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2011a. *Skålgropar och slipytor väster om Sanda, Österhaninge socken, Södermanland*. Botarkrappport 2011:10. Tumba.

Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2011b. *Skålgropar vid Åbrunna*. Botarkrappport 2011:36. Tumba.

Wikell, R. 1987. *Bronsålder i Haninge. Ekonomi och bebyggelsemönster med utgångspunkt från älvkvarnsförekomster*. C-uppsats. Stockholms universitet.

Wikell, R. 1988. *Bronsålder i Haninge. En modell för rumslig och social struktur*. D-uppsats. Stockholms universitet.

Wikell, R. 1989. Bronsåldern – bygdens etablering. *Haninges historia*. Haninge.

Wikell, R. 2008. *Heliga Hällar – Älvkvarnars landskap*. Religionshistoria II. Stockholms universitet.

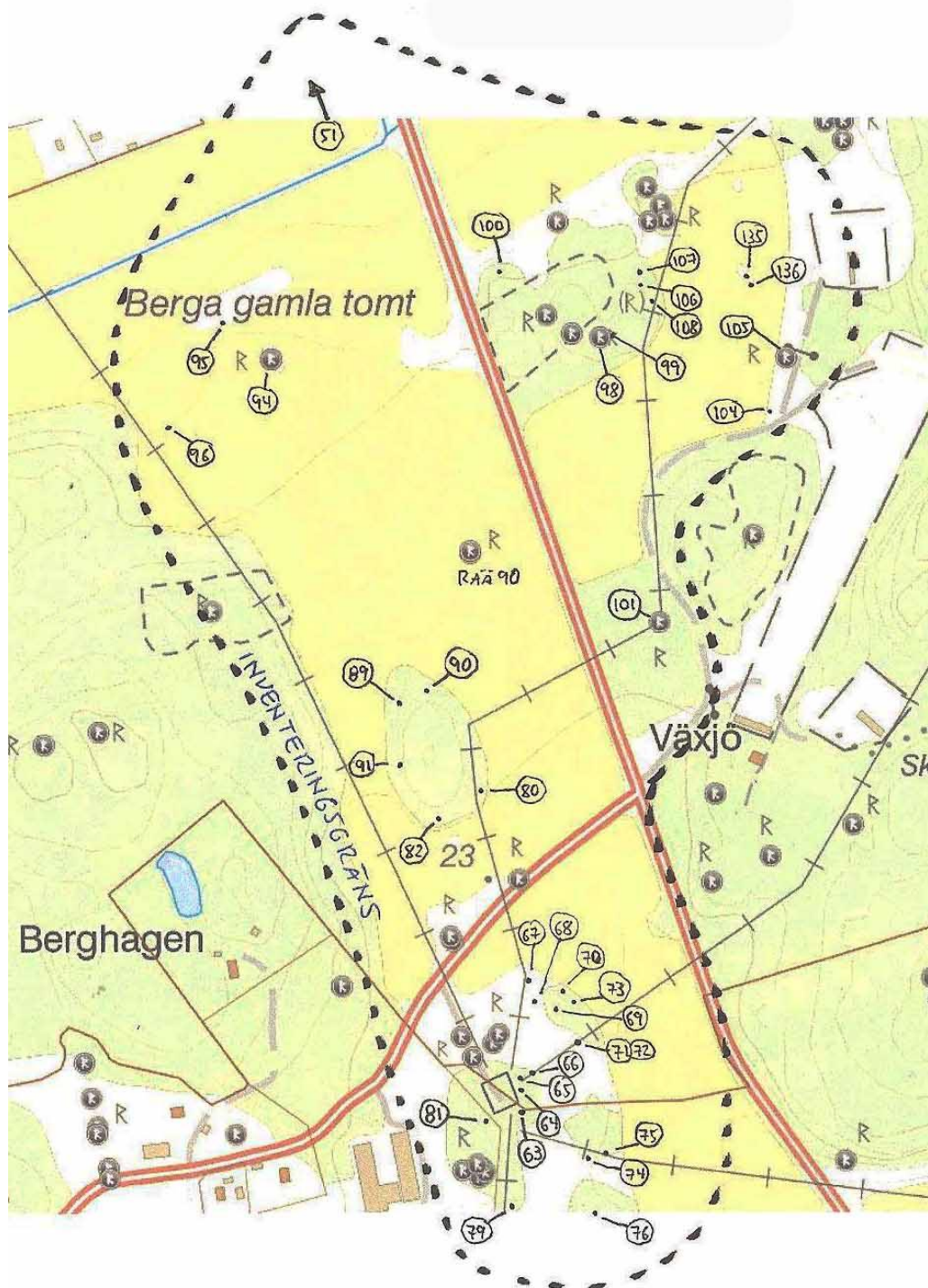
Wikell, R. 2014. *Att vandra mellan heliga hällar*. KultOrg årgång 12 nummer 29. S. 55 – 77.

Wikell, R., Broström, S-G. & Ihrestam, K. 2012. *Skålgropar i norra Haninge*. Botarkrappport 2012:36. Tumba.

Wikell, R., Broström, S-G. & Ihrestam, K. 2015a. *Skålgropar i norra Tjurstadalen*. Botarkrappport 2015:13. Tumba.

Wikell, R., Broström, S-G. & Ihrestam, K. 2015b. *Skålgropar vid Österhaninge kyrka*. Botarkrappport 2015:22. Tumba.

Wikell, R. & Ihrestam, K. 2008. Nyfunna och återfunna skålgropar. *Glimtar från Haningebygden* 2008:4. S. 4-5.

KARTA: FMIS

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Österhaninge socken

Dokumentation 2015 av Roger Wikell, Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam

Öster om Sanda

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
63 Nyfynd	Hällristning 0,2 x 0,1 m (Ö – V) bestående av <u>2 skålgropar</u> 3 – 4 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på krön av rundhäll.	Hagmark. 16 meter sydost om elstationshörn. N = 6559125 E = 682372
64 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 6 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på hällsluttning mot väster.	Hagmark. 6 meter ONO om elstationshörn. N = 6559142 E = 682367
65 Nyfynd	Hällristning 1,2 x 0,8 m (N – S) bestående av <u>7 skålgropar</u> 4 – 5 cm i diameter och 0,5 – 1 cm djupa. Belägen på vittrat krön av rundhäll.	Hagmark. 13 meter NNO om objekt 64. 5 meter NNV om elstolpe. N = 6559159 E = 682367
66 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på krön av hällrygg.	Hagmark. 10 meter ONO om objekt 65. N = 6559154 E = 682380
67 Nyfynd	Hällristning 1,2 x 0,9 m (NO – SV) bestående av <u>10 skålgropar</u> 4 – 6 cm i diameter och 0,5 – 1 cm djupa. Belägen på norrluttning av markant rundhäll.	Hagmark. N = 6559224 E = 682376
68 Nyfynd	Hällristning 0,3 x 0,1 m (N – S) bestående av <u>2 skålgropar</u> 4 cm i diameter och 1 cm djupa. Belägen på västluttning av låg hällrygg.	Hagmark. 17 meter söder om objekt 67. N = 6559206 E = 682382
69 Nyfynd	Hällristning 1,6 x 0,8 m (ONO – VSV) bestående av <u>6 skålgropar</u> 4 – 6 cm i diameter och 0,5 – 1 cm djupa. Belägen på krön och nordvästluttning av rundhäll.	Betesmark. 18 meter OSO om objekt 69. N = 6559203 E = 682400
70 Nyfynd	Hällristning 0,7 x 0,1 m (NNO – SSV) bestående av <u>3 skålgropar</u> 3 – 5 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på norrluttande häll och hällkant mot öster.	Hagmark. 16 meter norr om objekt 69. 4 meter söder om åkerkant. N = 6559221 E = 682403

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation 2015 av Roger Wikell och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken

Öster om Sanda

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
71 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 8 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på liten låg håll.	Hagmark. 7 meter väster om elstolpe. N = 6559179 E = 682414
72 Nyfynd	Fyndplats för malstensunderliggare 0,7 x 0,4 x 0,3 m Stenen är uppgrävd vid schaktning för elstolpe och ligger kvar strax sydost om fyndplatsen.	Hagmark. 2 meter sydost om objekt 71. N = 6559176 E = 682415
73 nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen mitt på stor nordostsluttande håll.	Hagmark. 9 meter sydost om objekt 70. 8 meter väster om åkerkant. N = 6559211 E = 682408
74 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 7 cm i diameter och 2 cm djup. Belägen på hållspets mot söder.	Betesmark. 1,2 meter söder om elstolpe. N = 6559088 E = 682422
75 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på liten hålltopp.	Betesmark. 15 meter öster om objekt 74. 3 meter n. om gammalt åkerhorn. N = 6559092 E = 682438
Nyfynd	Hällristningsområde 4 x 2 m (NNO – SSV) bestående av följande tre förekomster:	Åkerholme, betesmark. N = 6559037 E = 682424
76	A/ Hällristning 0,6 x 0,3 m (N – S) bestående av <u>6 skålgropar</u> 4 – 7 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på hållavsats i västsluttning av stor håll.	
77	B/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på hållavsats i västsluttning av stor håll.	3 meter VSV om A.
78	C/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på samma hållavsats som B.	1,4 meter SSO om B.

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation 2015 av Roger Wikell och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken

Öster om Sanda

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
79 Nyfynd	Hällristning 0,6 x 0,1 m (N – S) bestående av <u>2 skålgropar</u> 5 – 7 cm i diameter och 1 – 1,5 cm djupa. Belägen på liten hälltopp.	Betesmark. 3 meter norr om elstolpe. N = 6559052 E = 682363
80 Nyfynd	Hällristning 0,4 x 0,1 m (Ö – V) bestående av <u>2 skålgropar</u> 6 – 7 cm i diameter och 1 – 1,5 cm djupa. Belägen på östsluttning av liten uppstickande häll.	Hagmark. 4 meter väster om åkerkant. N = 6559387 E = 682337
81 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på krön av stor uppstickande rundhäll.	Hagmark. 19 meter SSV om transformatorhus. N = 6559118 E = 682346
Nyfynd	Hällristningsområde 16 x 3 m (NNO – SSV) bestående av följande sju förekomster:	Hagmark. N = 6559361 E = 682311
82	A/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på hällens nordostkant.	
83	B/ Hällristning 0,5 x 0,1 m (NO – SV) bestående av <u>2 skålgropar</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på krön av hällrygg.	4,3 meter SSV om A.
84	C/ Hällristning 2,5 x 0,5 m (Ö – V) bestående av <u>5 skålgropar</u> 4-5 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön och västsluttning av stor hälllyta.	1,1 meter söder om B.
85	D/ Hällristning 0,6 x 0,1 m (Ö – V) bestående av <u>2 skålgropar</u> 4 – 8 cm i diameter och 0,5 – 2 cm djupa. Belägen på hällens västsluttning nära södra kanten.	1,5 meter söder om C.
86	E/ Hällristning 0,5 x 0,3 m (ONO – VSV) bestående av <u>4 skålgropar</u> 3 – 6 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på hällens sydvästsluttning.	1,2 meter sydväst om D.
87	F/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på hällkant mot sydost.	2,2 meter SSV om E.
88	G/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på hällkant mot sydost.	1,3 meter SSV om F.

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation 2015 av Roger Wikell och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken

Öster om Sanda

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
89 Nyfynd	Hällristning 0,3 x 0,1 m (N – S) bestående av <u>2 skålgropar</u> 4 – 5 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på västsluttningen av rundhäll.	Åkerholme. 20 meter söder om åkerhörn. N = 6559452 E = 682284
90 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 14 cm i diameter och 2 cm djup. Belägen på toppen av rundhäll.	Åkerholme. 21 meter SSO om åkerhörn. N = 6559451 E = 682301
Nyfynd	Hällristningsområde 5 x 1 m (ONO – VSV) bestående av följande tre förekomster:	Åkerholme. 11 meter öster om åkerkant. N = 6559389 E = 682279
91	A/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 6 cm i diameter och 1,5 cm djup. Belägen på krön av hällrygg.	
92	B/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 9 cm i diameter och 2 cm djup. Belägen på hällens västsluttning.	1,8 meter VSV om A.
93	C/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 7 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på hällens västsluttning.	3,3 meter NNV om B.

Dokumentation 2015 av Roger Wikell och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken

Berga

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
94 = Raä 89:1 ommätt	Hällristning 1,7 x 0,5 m (NO – SV) bestående av <u>16 skålgropar</u> 3 – 9 cm i diameter och 0,5 – 3 cm djupa. Belägen på krön och nordostsluttning av uppstickande håll.	Impediment i åkermark. N = 6559723 E = 682177
95 Nyfynd	Hällristning 1,1 x 0,6 (VNV – OSO) bestående av <u>4 skålgropar</u> 4 – 5 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön av uppstickande håll.	Impediment i åker. N = 6559753 E = 682137
96 Nyfynd	Hällristning 0,7 x 0,4 m (NV – SO) bestående av <u>4 skålgropar</u> 3 – 6 cm i diameter och 0,5 – 1 cm djupa. Belägen på krön av håll.	Håll i åkermark. N = 6559665 E = 682096
97 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på krön av mindre rundhåll.	Hagmark. N = 6559551 E = 682138 14 meter VSV om elledning.
98 = Nyfynd Raä 395:1 Ommätt	Hällristningsområde 2 x 1 meter (NV – SO) bestående av följande två förekomster: A/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på hållavsats mot väster på lång hållrygg. B/ Hällristning bestående av <u>1 avlång skålgrop</u> 10 x 7 x 2 cm Belägen på samma avsats som A.	Hagmark. N = 6559743 E = 682435 1,8 meter sydost om A.
99 Nyfynd	Hällristning 0,6 x 0,5 m (N – S) bestående av <u>3 skålgropar</u> 4 – 7 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på sydvästra delen av stor håll.	Hagmark. Inom Berga bytomt (Raä 77). 11 meter öster om Raä 395:1. N = 6559741 E = 682445
100 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 6 cm i diameter och 1 cm djup. Belägen på toppen av nordvästsluttande håll.	Hagmark. N = 6559786 E = 682353

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation 2015 av Roger Wikell och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken

Berga

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
Nyfynd	Hällristningsområde 9 x 1 m (VNV – OSO) bestående av följande tre förekomster:	Impediment i hagmark. N = 6559517 E = 682472
101 = Raä 394:1	A/ Hällristning 0,9 x 0,6 m (Ö – V) bestående av <u>6 skålgropar</u> 4 – 7 cm i diameter och 0,5 – 2,5 cm djupa. Belägen på hällkrön på västra delen av stor häll.	
102 nyfynd	B/ Hällristning 0,6 x 0,1 m (N – S) bestående av <u>3 skålgropar</u> 4 – 6 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på toppen av hällkrön.	2,5 meter OSO om A.
103 nyfynd	C/ Hällristning 1,1 x 0,4 m (VNV – OSO) bestående av <u>5 skålgropar</u> varav 4 runda, 5 – 7 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa samt en avlång, 14 x 9 cm och 2 cm dj. Belägen på hällkrön.	4 meter sydost om B.
104 Nyfynd	Hällristning 1,6 x 0,6 m (Ö – V) bestående av <u>6 skålgropar</u> 3 – 5 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön och västsluttning av häll.	Impediment i åkermark. 12 meter väster om väg. N = 6559675 E = 682567
105 = Raä 91:1 Ommätning	Hällristning 1,6 x 0,3 m (NNO – SSV) bestående av <u>15 skålgropar</u> 4 – 7 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön och västsluttning av häll.	Impediment i åkermark. 6 meter VNV om väg. N = 6559718 E = 682575
106 Nyfynd	Hällristning 0,6 x 0,1 m (NNV – SSO) bestående av <u>2 skålgropar</u> 7 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön av liten häll.	Stor åkerholme. 15 meter SSV om åkerkant. N = 6559772 E = 682468
107 Nyfynd	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 6 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på norrsluttande hällrygg.	Stor åkerholme. 8 meter väster om åkerkant. N = 6559785 E = 682466

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation 2015 av Roger Wikell och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken

Berga

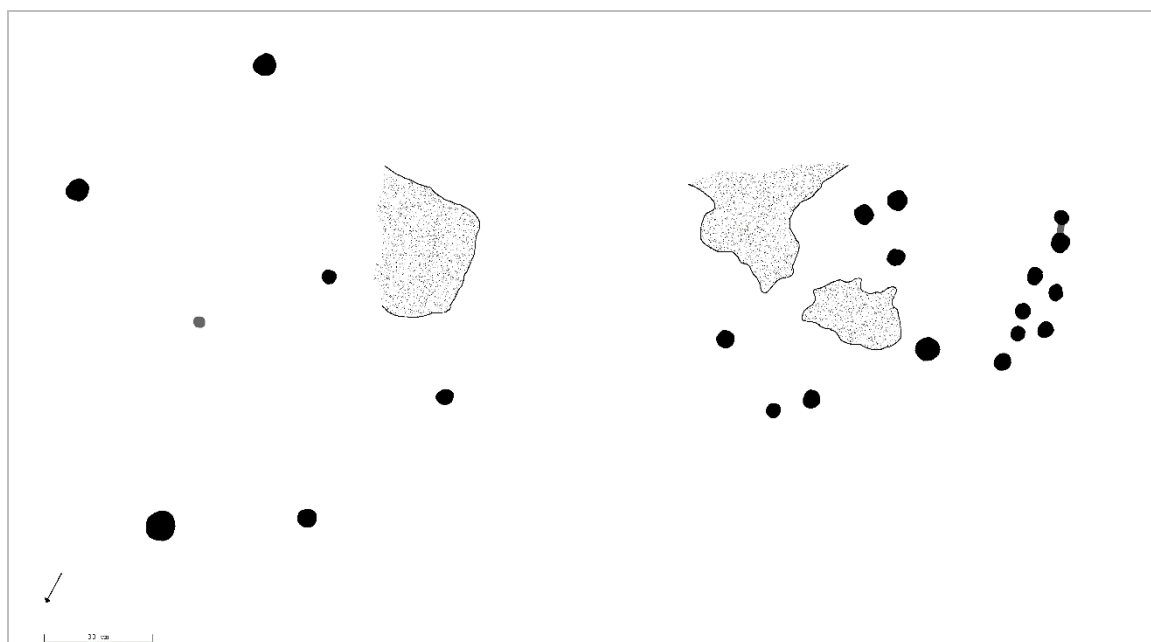
Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
Nyfynd	Hällristningsområde 3 x 1 m (N - S) bestående av följande två förekomster:	Åkerholme. 16 meter SSO om objekt 106. N = 6559757 E = 682461
108	A/ Hällristning 0,9 x 0,4 m (Ö - V) bestående av <u>4 skålgropar</u> 6 – 9 cm i diameter och 0,5 – 3,5 cm djupa. Belägen på krön av större hällrygg.	
109	B/ Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 6 cm i diameter och 2 cm djup. Belägen på mitt på hällkrön	1,9 meter norr om A.
Raä 90:1	Hällristningsområde 5 x 3 m (N - S) bestående av följande två förekomster A/ Hällristning 2,7 x 1,3 m (NNO – SSV) bestående av <u>1 ränna och 23 skålgropar</u> . <i>Rännan</i> är 3 cm lång och sammanbinder skålgropar. <i>Skålgroparna</i> är 4 – 8 cm i diameter och 0,5 – 2 cm djupa. Belägen på hällens krön och västslutning.	Häll i åkermark. N = 6559571 E = 682337
Raä 90:2	B/ Hällristning 0,6 x 0,3 m (Ö - V) bestående av <u>1 ränna och 4 skålgropar</u> . <i>Rännan</i> är 2 cm lång och sammanbinder skålgropar. <i>Skålgroparna</i> är 4 – 6 cm djupa och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på samma häll. Mellan A och B en brandskada.	2,3 meter NNV om A
Nyfynd 135	Hällristning 0,4 x 0,1 m (ONO – VSV) bestående av <u>2 skålgropar</u> 4 – 5 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på hällkrön	Häll i åkermark. N = 6559786 E = 682546
Nyfynd 136	Hällristning 0,2 x 0,2 m bestående av <u>3 skålgropar</u> 3 – 5 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på hällkrön.	Häll i åkermark. N = 6559772 E = 682546

Alby

Nyfynd 51 Åvavägen	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 8 cm i diameter och 2 cm djup. Belägen mitt på stor hällrygg.	Skogsmark. 22 meter NNV om väg. 12 meter SSV om bäck. N = 6560074 E = 682165.
-------------------------------------	--	--

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Hällristning Raä 90:1,2 belägna norr om Sanda i Österhaninge s:n.

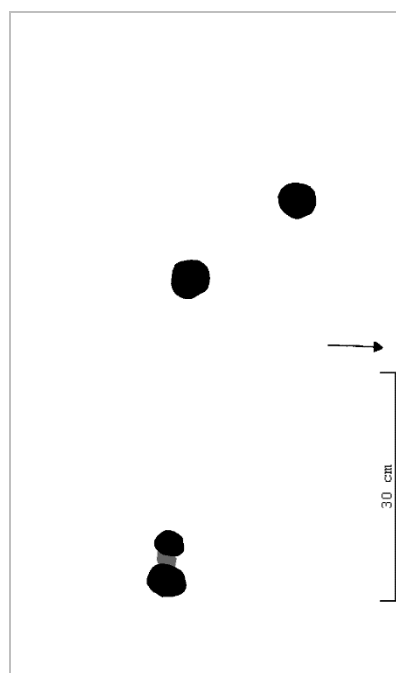

Raä 90:1.

KALKERING och TOLKNING Wikell / Ihrestam 2015.

Foto från väster av 90:1. av K Ihrestam.

Raä 90:2.